

A BŰN POGÁNY ÉS KERESZTÉNY FOGALOMRENDSZERE

Tudományos konferencia

2015. május 7–8.

Helyszín: DE BTK főépület, 58. és 316. terem

Az előadások rezüméi

Adorjáni Zsolt: Aias bűne Sophoklés tragédiájában

Aias alakjával a mitikus hagyomány azt az örületben elkövetett, félresikerült, éjszakai mézszárlást kapcsolja össze emblematikus módon, mely az Achillés után legvitézebb görög hős pusztulását okozza. Ezen ellentmondás feloldására és magyarázatára a görög irodalmi hagyomány Homérostól kezdve Pindaroson át egészen Sophoklésig változatos kísérleteket tett. Valamennyi Aias „bűnének” eltüntetésére törekedett, akár úgy, hogy nemes egyszerűséggel nem vett tudomást a hős szörnyű büntetéséről, akár úgy, hogy az egészet a ravasz és alávaló Odysseus mesterkedésével hozta összefüggésbe. Egyedül Sophoklés veszi komolyan és kutatja elszántan Aias bűnét, mely megmagyarázná szörnyű bűnhődését. Ehhez tudatos párbeszédet folytat az Aiashoz kapcsolódó irodalmi tradíció egészével. Az előadás ezt a tudatosan kialakított, egyéni állásfoglalást elemzi különös tekintettel annak szövegszerűen kimutatható irodalmi előzményeire.

Czerovszki Mariann: A bűnhődés elégiái. Ovidius történetei a száműzetésről

Ovidiust ismeretlen bűne miatt Augustus Tomiba relegálja, s ezzel a büntetéssel derékba törí a pályája csúcsán lévő költő karrierjét. Előadásomban azt vizsgálom, a száműzetési elégiákban milyen típusú éntörténetekben értelmezi Ovidius az olvasók számára a vele történt eseményeket, és milyen szerepet kap ezekben a narratívumokban Augustus.

Cseh Balázs: A bűn kérdéskörei a hitel kapcsán a klasszikus római és a korai zsidó-keresztény felfogásban

A hitelezés gyakorlata a vizsgált kor időszakában is mindennapinak számított. A hitelezők és a hitel morális megítélése a társadalomban szintén megjelent. A római magánjog szabályozta az intézményt, a Biblia Ó- és Újszövetségében pedig több helyen megjelentek a morális értékítéletek a hitelező személye és a hitelezés gyakorlata vonatkozásában. Azonban különbség és több tekintetben változás figyelhető meg a források alapján a hitelt bűnként vagy elfogadott intézményként való felfogásában, illetve a hitelező bűnös személynek vagy szimpla pénzkereskedőnek tekintésében. A vallási tanítások és a jog később is érintik a hitelt és a hitelező

személyét. A bűn, a személy bűnössége speciálisan jelenik meg a Szentírás szövegeiben, az Ókeresztény íróknál, illetve a római jogban a témát illetően. Emellett kiterjesztően a pénzzel történő gazdálkodás, a haszonra való törekvés morális háttere is kitapintható. Az előadás és a tanulmány fő célja megválaszolni a kérdést, miszerint bűn-e a hitel és bűnös-e a hitelező? Tehát egy sajátos eset kapcsán a bűn és a bűnösség fogalmának vizsgálatára történik a törekvés, amelyből megérthető akár a középkorba is áthagyományozódó felfogás.

Csízay Katalin: A *bűn* fogalma Szent István *Intelmeiben*

Előadásomban megkísérlem sorra venni az *Intelmekben* megjelenő bűnöket egyrészt a latin terminológia kapcsán, másrészt abban a tekintetben, hogy ezek milyen szempontok szerint csoportosíthatóak. Vizsgálódásom kiterjed arra a kérdésre is, hogy a bűnök a *Libellus* mely erényeivel állíthatók ellentétbe, mi az egyes bűnöknek megfelelő erény fogalma az eredeti szövegben, valamint két magyar fordításban, Havas László és Bollók János interpretációjában.

Darab Ágnes: Marsyas metamorfózisa

Az antik mitológia nagy bűnhődőinek sorában aligha van még egy, akinek kegyetlenebb büntetést kellett elszenvednie, mint Marsyasnak. Az előadás abból a megfigyelésből indul ki, hogy az antikvitás fennmaradt irodalmában egyetlen költő, Ovidius az, aki kitüntetett figyelmet szentel az Apollóval zenei versenyre kelt szatír tragikus sorsának: mind a *Fasti*, mind a *Metamorphoses* elbeszéli a történetet – egészen más narratívában. A *Metamorphoses*nek csak a büntetésre, Marsyas megnyúzása naturalista leírására fókuszáló elemzésének, majd a tágabb kontextusban való értelmezésének eredménye annak a tételezéséhez vezet, hogy Ovidius előadásában a történet az elégiaköltő önreprezentációja, és mint ilyen, a *Metamorphoses* kulcsfontosságú narratívája.

Gesztelyi Tamás: A bűnös szerelemből végtelen szerelem. Phaedra és Hippolytus

Phaedra Hippolytus iránti szerelme a bűnös szerelem példajaként ismeretes, ami alapvetően Euripidész tragédiáján alapul. Ovidius *Heroides*ében Phaedra levele bár tartalmazza a szerelem bűnösségét, a hangsúlyt a szerelem akadályt nem ismerő voltára helyezi. Bizonyára innen származtathatjuk azt az átalakulást, ami a császárkori képzőművészetben, a sepulchrális ábrázolásokon megfigyelhető: a bűnös szerelem háttérbe szorul, és Phaedra alakja a végtelen szerelem példájává válik.

Gradvohl Edina: Abortusz mint bűn?

Az előadás Lysias egyik beszédének töredékeit elemzi. A. R. Harrison ezek alapján feltételezte, hogy az athéni törvények bűncselekményként üldözték az abortuszt. A töredékek és az athéni jogrendszer vizsgálata azonban nem támasztja alá ezt a vélekedést. A legfontosabb annak megállapítása, minek tekintették a Kr. e. 5/4. század fordulóján a magzatot.

Hamvas Endre: Bűn és emberi természet Szent Ágoston és Pelagius vitájában

Előadásomban azt vizsgálom, hogy a Szent Ágoston és Pelagius között az ember bűnösségének mivoltára vonatkozó vitának milyen antropológiai vetületei vannak. Ahhoz, hogy megérthessük, miért vallottak olyan különböző nézeteket a bűnnel kapcsolatban, érdemes megvizsgálnunk, hogy mi jelentette a különbséget a tekintetben, ahogy az emberi természetet és annak jelen állapotát értelmezték. Ebben az értelemben a bűnhöz való viszonyukat meghatározza antropológiai álláspontjuk, amelynek egyik kulcsa az, hogy miként ítélik meg az eredeti bűnnek az emberi természetre gyakorolt hatását. Mindezek mellett szemügyre veszem azt is, hogyan értelmezik e vonatkozásban a bűnt, és melyek azok a meglátásaik (mind Szent Ágoston, mind Pelagius esetében), amelyek számunkra is elgondolkodtatóak és manapság is újdonságnak hathatnak.

Kiss Sebestyén: Pogány istenek bűnlajstroma Arnobiusnál

Arnobius *Adversus nationes* c. művének negyedik könyvében a számtalan isten létezésének tarthatatlanságát kívánja bizonyítani. Gúnyos hangnemben élcelődik az istenek különféle rokoni kapcsolatainak, származásuk szövevényes történeteinek, illetlen történetek bemutatásával, bőséges mitológiai adattár felhasználásával. Különösen is Iuppiter sokirányú szerelmi élete vonja magára a keresztény szerző figyelmét, és nem hallgatja el Venusnak meretrixeket idéző szerelmi ügyleteit sem. Mielőtt kimondaná, hogy így voltaképpen a keresztényeket *impietasszal* vádló pogányokra illik az *impietas* vádja, egy terjedelmes katalógust állít össze a pogány istenek bűneiről (IV 28). A fejezet végkicsengése: vagy keressenek másféle isteneket a pogányok, vagy ha csak ilyen istenek léteznek, akkor inkább ne is higgyenek tovább bennük. Emberi hibák, és bűnök ugyanis mindazok, amelyekkel a pogány istenek jellemezhetők.

Könczöl Miklós: Syngnómé

Az aristotelési *Rétorika* a méltányossági érvek toposai között említi az elnéző belátásra (*syngnómé*) való hivatkozást, a *Nikomachosi etika* pedig valamivel bővebb magyarázattal is szolgál működéséről. Az előadás célja, hogy az attikai szónokok törvényszéki beszédeinek áttekintése alapján választ adjon arra a kérdésre, hogy föltételezhető-e valamilyen kapcsolat az elmélet és a gyakorlat közt - közelebbről, hogy Aristotelésnél valószínűsíthető-e a kortárs szónoki gyakorlat ismerete.

Lázár István Dávid: „MELIOR FIERI STUDEO, SI POSSIM”. A tudatlanság és morális következményei Petrarcanál

Petrarca életművében kiemelt szerep jut a tudatlanság fogalmának olyannyira, hogy külön írásban foglalkozik vele (*De sui ipsius et multorum ignorantia*), amelyet a szakirodalomban egyik legjelentősebb morálfilozófiai értekezéseként tartanak számon. Habár e művében, élete végéhez közeledvén összegzi nézeteit e tárgyban, mégis érdemes megvizsgálni, hogy egyéb írásaiban miként mutatja be a tudatlanság természetrajzát. Az *ignorantia* nála nem csupán az ismeretek hiányát jelenti, hanem morális kategória is, mivel az ebből származó önhittség, alaptalan magabiztosság az istentagadás bűnéhez vezethet el. Önnön tudatlanságunk és általában véve az emberi tudás korlátozott voltának felismerése azonban visszaterelhet a helyes útra.

Maróth Miklós: Mesés bűnök és mesés bűnhódések

Az előadás a bűn és bűnhódás témakörét Aisópos meséin keresztül vizsgálja.

Nagyillés János: Bűn és bűnhódás, kollektív bűn és egyéni bűnösség Lucanusnál

A *Pharsalia* tulajdonképpeni témája a bűn, *propositió*jában Lucanus fő témájaként hirdeti meg: *iusque datum sceleri canimus*. Több tényező vezetett a köztársaság helyrehozhatatlan válságához, amikor a jog világa a bűnévé lett. A válság mély okairól szóló történetírói konstrukciók kifejtik, hogy a pun birodalom leigázásának díja, a gazdagság bizonyult végzetesnek, mert a társadalom egyensúlyát megbillentette. De a gazdagság és a vele járó hatalom nem árthat a csábításának engedő emberi természet nélkül. Kollektív bűn és egyéni bűnösség így működik együtt és okoz pusztulást, de vajon egyszeri jelenségről van szó Lucanus szerint, vagy kódolva van az emberi természetbe, hogy adott körülmények között szembeforduljon a saját jobb természete által korábban létrehozott renddel?

Németh György: Dionysos Tiroiban

Heinrich Heine beszél el *Die Götter in Exil* című írásában egy tiroli révész történetét, aki találkozott Dionysos istennel és híveinek vidám felvonulásával egy hegyi tó partján. A révész érezte, hogy ez a pogány kultusz, és annak pusztá megtekintése is bűn, ezért elment a közeli kolostorba, hogy meggyónja vétkeit. Ott azonban nem várt fordulatot vesz az élete. Az előadás a pogány istenek továbbélésének megítélését vizsgálja a kereszténnyé vált Európában.

Óbis Hajnalka: *De machinamentis diaboli* - A szituációk és enyhítő körülmények szerepe a bűnök megítélésében Augustinusnál

Az előadás a bűn ókeresztény spirituális és morális megítélésével és a keresztény életmód korabeli megvalósulásával foglalkozik elsősorban Augustinus levelei alapján. A levelekben bemutatott történetek szerint az egyszerű hívők és *clericusok* számtalan kísértésnek, ördögi mesterkedésnek vannak kitéve, és a hippói püspök tanácsai vagy rendelkezései arra is tartalmazzák, hogy hogyan kerülhetők el azok a helyzetek, amelyek a bűn elkövetésének a lehetőségét tartalmazzák. A bűnös ember megítélésével kapcsolatban adódhatnak olyan enyhítő körülmények, amelyek a püspököket és a keresztény gyülekezeteket is arra indítják, hogy kevésbé szigorúan járjon el az ítékezés során.

Prokopp Mária: A bűnök ábrázolása a romanika és a gótika képzőművészetében.

Az előadás a romanika néhány jeles bűn-ábrázolásának bemutatása után rámutat a gótika művészetében, főképpen a ferences teológia nyomán bekövetkezett szemléletváltásra, amely a bűnöket jelképező állatok mellett, vagy azokat teljesen elhagyva, a bűnt elkövető emberre koncentrált.

Ezt három példán kívánom bemutatni:

1/ Padova, a híres Egyetemi városban: Giotto Aréna-kápolna-beli freskó-ciklusában szereplő 7 főbűn ábrázolásán (1305-6),

2/ Siena: Városháza tanácstermében a Rossz kormányzás allegóriáján szereplő bűnök ábrázolásán (1338),

3/ Lőcse, a Piac-téren álló plébánia-templomban az Irgalmasság tettei alatt megjelenő 7 főbűn ábrázolásán (1380-as évek).

Schiller Vera: Bűn és bűnösség az Orestés-mítoszkörben

Az Orestés-mítosz alapvető eleme az, hogy Agamemnon fia apját megbosszulva megszerzi magának a Mykéne fölötti, sőt az egész Peloponnésos fölötti hatalmat. Eközben azonban elköveti a csaknem legnagyobb bűnt, az anyagyilkosságot. Ez alól a bűn alól rituálisan is, és bíróság révén is felmentést kap, és lelkiismeret-furdalását is legyőzi nővére Iphigeneia hazahozatalával. Előadásommal arra kérdezek rá, hogy mi volt Orestés bűnösségének és bűnhődésének menete, és hogy ez a történet mennyiben alapvető része a vele kapcsolatos görög kulturális hagyománynak.

Szabó Ádám (SzTE): Bűnök, amelyekre nincs bocsánat?

Előadásomban azzal a helyzettel szeretnék bővebben foglalkozni, amellyel a kereszténység a 250-51-es Decius-féle üldözés és az azt követően kialakult novatianista szakadás következtében szembesült. Ekkor ugyanis a hittagadók (bukottak) szokatlanul nagy száma miatt élesen felmerült a kérdés, hogy ezt a bűnt, melyet tulajdonképpen Isten ellen követtek el, az egyháznak jogában áll-e megbocsátani. A megoldási kísérlet során éles vita bontakozott ki, amely az egyháztörténet első „ellenpápájának” megválasztásához vezetett, végeredménye pedig a bűnbocsánati teológia – valamint a katolikus egyházban a bűnbocsánat szentsége – egyik legalapvetőbb problémáját tisztázta, máig ható érvennyel.

A vitát elsősorban a karthágói püspök, Szent Cyprianus munkáin keresztül kívánom bemutatni, aki nemcsak a legrészletesebb forrást szolgáltatja az eseményekhez, hanem személyében is a vita kulcsfigurája volt. Értekezéseiből és leveleiből, illetve a neki címzett írásokból meglehetősen pontosan rekonstruálni lehet a folyamatot, amelynek során (saját álláspontján is többször változtatva) segített véglegesnek tekinthető válaszokat találni a felmerült kérdésekre; a források alapos elemzése pedig arra is rávilágít, hogy a döntés meghozatalában nem csupán teológiai, hanem gyakorlati, sőt lélektani szempontok is vezették a korabeli egyházfőket.

Szekeres Csilla: Non te pudet? A *mos maiorum* körébe tartozó normák megsértésének következményei a Kr. e. 1. századi Rómában

Sok évtizede folyó kutatások eredményeként elfogadott nézetté vált az a felismerés, hogy a római szerzők által *mos maiorum*-ként emlegetett „erények” milyen fontos szerepet töltek be a római köztársaságkori *nobilitas* életében azzal, hogy tetteik végső céljaként megfellebbezhetetlen orientációs pontokat jelentettek számukra. Eme íratlan viselkedési normáknak, szabályoknak alapvető szerepük volt az állam stabilitásának a fenntartásában, míg fellazulásuk, a római politikai elit „morális züllése” az állam válságának legfőbb oka a Kr.e. 1. század szerzői, mindenekelőtt Cicero műveiben. Ugyanakkor arról alig esik szó, hogy a *mos maiorum* körébe tartozó példaszerűnek tekintett cselekvési minták semmibe vétele, „megsértése” milyen következményekkel járt mind az „elkövető”, mind a közösség számára. Vont-e maga után bármiféle – természetesen a jog szféráján kívül eső – szankciót, büntetést a társadalom részéről, egyáltalán milyen mechanizmusok működésének eredményeként tűrte vagy éppen nem tűrte el a többség a normákkal ellentétes magatartást?

Takács László: Kollektív büntudat: Cicero

Az előadás azzal a kérdéssel foglalkozik, Cicero miként tartotta bűnösnek az egész római arisztokráciát a politikai fejlemények torzulásában.

Tegyey Imre: Knémón bűne, bűnhődése és feloldozása (Menandros: *Dyskolos*)

Menandros egyetlen teljesen ránk maradt darabjában a költő számára nem az újkomédiára jellemző szerelmi szál a fontos, hanem Knémón jellemének megrajzolása. A magának élő, kuporgató, embergyűlölő paraszt kizárja magát a társadalomból, és ezért méltán bűnhődik: beleesik a kútba. Amikor kimentik, belátja hibáit és felelősségteljesen törekszik *oikos*-a helyreállítására. A megbocsájtáshoz az is hozzájárul, hogy a vígjáték több jelleme sem hiba nélkül való.

Tóth Orsolya: A fényűzés különböző formái Rómában

A római irodalom hagyományos témái közé tartozik a *mos maiorum* elveivel ellentétes *luxuria* ostromozása. Előadásomban azt vizsgálom, hogy a késő antikvitásban a *temperantia* erényével szembenálló mértéktelenség e fajtáját mely esetekben tartották különösen elítélendőnek, és általában hogyan értékelték a 4-5. század emberei a korábbi századok fényűző életmódját.